

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедри міжнародного приватного, комерційного
та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**РЕОРГАНІЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ СТВОРЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ**

Студентки 2 курсу, 5м групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Комерційне
право»

Шикирява Ірина
Анатоліївна

*підпис
студента*

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
доцент

Нескороджена Лариса
Леонідівна

*підпис
керівника*

Гарант освітньої програми
доктор юридичних наук,
доцент

Мазаракі Наталія
Анатоліївна

*підпис
керівника*

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правова характеристика реорганізації	6
1.1. Поняття, ознаки та форми реорганізації юридичної особи.....	6
1.2. Передумови та мотиви проведення реорганізації юридичної особи.....	17
РОЗДІЛ 2. Особливості проведення різних форм реорганізації	28
2.1. Особливості приєднання та злиття юридичної особи.....	28
2.2. Особливості поділу та виділу з юридичної особи.....	38
2.3. Особливості перетворення юридичної особи.....	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність теми. В Україні розвиток економічних ринкових відносин залежить від господарської діяльності підприємств, установ та організацій, які потребують належного правового регулювання. Таке регулювання повинно включати в себе як процедуру створення юридичних осіб, взаємодію між ними, так і процес припинення їх господарської діяльності. Але, на практиці частіше постають проблемні питання саме під час припинення юридичної особи. Законодавством виділено два способи припинення юридичної особи, а саме шляхом ліквідації або реорганізації.

Реорганізація має певні переваги, а саме під час реорганізації права та обов'язки реорганізованої юридичної особи переходять до її правонаступника, крім того, може створюватись нова юридична особа, у зв'язку з чим відбувається забезпечення стабільності цивільного обороту. Тому розуміння сутності реорганізації та її форм проведення є передумовою для удосконалення в Україні правового регулювання припинення діяльності юридичної особи. Крім того, однією із проблем цивільного та господарського права є відсутність визначення поняття «реорганізація» та її форм у законодавстві, що на практиці призводить до виникнення конфліктів при розгляді та вирішенні спірних питань щодо реорганізації господарських суб'єктів.

Надати визначення реорганізації намагались багато науковців, серед них В.М. Гайворонський, С. В. Дяченко, Д.В. Жеков, В. П. Жушман, С.В. Мартишкин, Л.В. Сіщук, В.Г. Філіпов. Також, питання стосовно реорганізації юридичних осіб розглядалися такими науковцями, як В. І. Борисовою, В.О. Кучером, І. В. Спасибо-Фатєєвою, В. Л. Яроцьким, Г.Б. Яновицькою та іншими. Хоча, на нашу думку, теоретичні підходи до розкриття сутності реорганізації, її ознак та форм проведення залишаються не досить обґрунтованими. Крім того, існуючі на сьогодні наукові праці, що стосуються теми дослідження мають переважно обмежений характер та здебільшого базуються на застарілому законодавстві.

Мета дослідження - узагальнення теоретичних підходів до розуміння реорганізації, аналіз законодавчої бази України щодо реорганізації юридичної особи, як способу припинення та створення юридичної особи та розробка пропозицій щодо удосконалення законодавства з даного питання.

Відповідно до поставленої мети, необхідно вирішити ряд **завдань**:

- 1) розглянути поняття, ознаки та форми реорганізації юридичної особи;
- 2) вивчити передумови та мотиви проведення реорганізації юридичної особи;
- 3) проаналізувати особливості приєднання та злиття юридичної особи;
- 4) дослідити особливості поділу та виділу юридичної особи;
- 5) вивчити особливості перетворення юридичної особи;
- 6) виявити прогалини та недоліки чинного законодавства щодо реорганізації юридичних осіб та подати пропозиції для їх усунення.

Об'єкт дослідження - суспільні відносини, що виникають в процесі створення та припинення юридичної особи.

Предмет дослідження є реорганізація як спосіб створення та припинення діяльності юридичної особи.

У процесі дослідження даної теми були використані загальнонаукові та спеціальні методи, що дозволили всебічно вивчити теоретичні основи та практично розглянути актуальні аспекти реорганізації як способу створення та припинення діяльності юридичної особи. Так, наприклад, порівняльний метод використано у процесі порівняння різних наукових підходів за темою дослідження. Діалектичний метод дозволив розглянути проблеми, які мають місце при реорганізації юридичних осіб. В ході розробки пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання реорганізації юридичних осіб використовувався формально-юридичний метод і т.д.

Наукова цінність роботи полягає у подальшій розробці доктринальних положень щодо реорганізації як способу створення та припинення діяльності юридичної особи. Зокрема, елементи наукової новизни містяться у пропозиції щодо визначення поняття «реорганізація» та її форм.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості застосування сформованих теоретичних положень та практичних висновків, у:

- у науково-дослідницькій сфері – для подальшого розвитку теми роботи;
- навчальному процесі під час проведення занять та при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників для юридичних вузів;
- нормопроектній діяльності з метою вдосконалення чинного законодавства України з питань реорганізації юридичних осіб.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Поняття, ознаки та форми реорганізації юридичної особи», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове забезпечення підприємницької діяльності». – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – С.190-196 [68, с. 190-196].

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, який містить 74 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕОРГАНІЗАЦІЇ

1.1. Поняття, ознаки та форми реорганізації юридичної особи

У цілому реорганізацію прийнято вважати інститутом цивільного права, оскільки саме цивільним правом у Цивільному кодексі України та прийнятими у відповідності з ним спеціальними законами визначені підстави, порядок та форми реорганізації, принципи правонаступництва. У цей же час цивільне законодавство не є єдиним джерелом правового регулювання реорганізації. Значна кількість правових норм, які опосередковують процедуру реорганізації юридичних осіб, міститься в актах іншої галузевої приналежності. Це дає підстави розглядати інститут реорганізації не тільки як цивільно-правовий, а і як комплексне нормативне утворення, що включає в себе норми різних галузей права [22, с.61].

В Україні правове регулювання процесу реорганізації юридичної особи забезпечується низкою нормативно-правових актів різної юридичної сили, серед яких: Цивільний кодекс України [3] (далі –ЦК України), Господарський кодекс України [1] (далі – ГК України), Податковий кодекс України [2] (далі – ПК України), Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [8], Закон України «Про акціонерні товариства» [4], Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [11].

Втім, ретельний аналіз положень вищевказаних нормативно-правових актів свідчить, що законодавець не наводить чіткого визначення реорганізації, а лише розглядає реорганізацію як спосіб припинення юридичної особи та встановлює певну процедуру. Так, зокрема, у ГК України [1] реорганізація згадується лише як один із способів припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності у вигляді злиття, приєднання, поділу та перетворення, що, на нашу думку, немає достатнього обґрунтування, оскільки не завжди реорганізація призводить до ліквідації юридичної особи. Наприклад, за такої форми реорганізації як виділ,

ліквідація фірми взагалі не здійснюється, адже материнська компанія продовжує функціонувати. У ЦК України [3] визначення «реорганізації» взагалі не дано, а лише висвітлено її форми, зокрема, злиття, приєднання, поділ, виділ та перетворення.

Зазначене обумовлює потребу звернутися до наукових напрацювань з цього питання. Насамперед, зауважимо, що більшість науковців у своїх працях визначають реорганізацію, як процес припинення або ж створення юридичної особи, під час якого права, обов'язки та майно юридичної особи, що реорганізується переходять до її правонаступників в порядку правонаступництва.

Так, на думку С.В. Дяченко реорганізація – це форма припинення юридичної особи у вигляді приєднання, злиття, перетворення чи поділу, що реалізується через перехід його немайнових і майнових обов'язків та прав до юридичної особи- правонаступника, а також може здійснюватися як у добровільному, так і примусовому порядку [30, с.177]. Як бачимо, науковець додатково вказав на добровільний та примусовий порядок здійснення реорганізації юридичної особи. Таке твердження є доречним, оскільки відповідно до ст. 106 ЦК України, рішення про реорганізацію може прийматися учасниками юридичної особи (добровільно) або судом чи органами державної влади. Наприклад, згідно зі ст. 40 ГК України та ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції», Антимонопольний комітет України має право прийняти рішення про примусовий поділ суб'єктів господарювання, що зловживають монопольним становищем на ринку.

Є.О. Суханов також розглядає реорганізацію юридичних осіб як припинення, яке тягне перехід прав та обов'язків раніше існуючих юридичних осіб до інших юридичних осіб [61, с. 148].

У свою чергу, Ю. М. Жорнокуй зазначає, що реорганізація юридичної особи, як і процес її створення, здійснюється шляхом послідовного нагромадження ряду юридичних фактів, які в сукупності утворюють юридичний склад, що припускає реорганізацію одного або декількох існуючих юридичних

осіб і виникнення одного чи декількох нових суб'єктів як правонаступників [36, с.196].

На думку О.І. Агапової, реорганізація – це припинення або зміна організаційно-правової форми юридичної особи з переходом в порядку правонаступництва його прав та обов'язків до інших осіб [22, с. 15-16].

Є. В. Бакуніна вказує те, що реорганізація – це передбачений законом порядок юридичних та фактичних дій, які в сукупності призводять до необхідного економічного та правового результату. Реорганізація (за виключенням реорганізації в формі перетворення) спрямована на передачу майна, включаючи борги (економічний результат) [23, с. 23-24].

М. Коверзнев та Г. Коверзнева визначають реорганізацію як тривалий процес, що складається із системи юридичних фактів (складний юридичний склад), який у визначеному законом порядку зумовлює припинення юридичної особи (юридичних осіб) – правонаступника (правопередників) – і/або створення юридичної особи (юридичних осіб) – правонаступника (правопередників) – і перехід у порядку правонаступництва майна, прав та обов'язків юридичних осіб, що перебувають у процесі реорганізації (правопередників) до юридичних осіб, які виникли в результаті реорганізації (правопередників) [42, с.31].

На думку Л. В. Височіної реорганізація підприємства – це припинення діяльності підприємства злиттям, приєднанням, поділом, виділенням, перетворенням з наступним переходом до новостворених підприємств усіх майнових прав та обов'язків підприємства, що реорганізується [26, с.165].

Сіщук Л.В. вважає, що під реорганізацією слід розуміти довготривалий процес, який складається з системи юридичних фактів та зумовлює припинення юридичної особи та / або створення юридичної особи – правонаступника, а також перехід у порядку правонаступництва майна, обов'язків та прав реорганізованої особи до її правонаступників [59, с. 159].

Подібне тлумачення поняття «реорганізація» надають В. М. Гайворонський та В. П. Жушман, але відмітивши, що реорганізацію насамперед використовують

з метою створення юридичної особи, яка б змогла об'єднати у собі позитивні якості різних бізнес-структур, що у свою чергу зумовило б створення досконалої структури підприємства [29, с. 87].

О. В. Пославська вважає, що під реорганізацією підприємства слід розуміти комплексний процес виникнення, перетворення або припинення юридичної особи або її структурного підрозділу шляхом здійснення юридично значущих дій і ухвалення юридичних актів керівником, що направлені на перехід прав і обов'язків підприємства, установи, організації, що реорганізується в порядку універсального правонаступництва, до новоутворених (або які продовжують існування) суб'єктів господарювання з метою подолання проблем у їх функціонуванні та оптимізації, прогресивного розвитку та ефективності виробництва, відповідно до соціальних та державних потреб, викликаних новими економічними умовами, та отриманні прибутку [55].

З точки зору Філіпова В. Г. реорганізацію необхідно розглядати, як одну з форм припинення юридичної особи, що супроводжується переходом прав та обов'язків від одної юридичної особи до іншої в порядку правонаступництва [64, с. 114].

Жеков Д. В. взагалі, зазначає, що реорганізація є процесом за яким в порядку правонаступництва здійснюється зміна осіб у майнових та інших відносинах [33, с. 281]. На його думку, реорганізацію не слід розглядати як виключну і достатню підставу для констатації припинення юридичної особи, оскільки, з урахуванням специфіки форм реорганізації та встановлених законодавством наслідків, жодна з форм реорганізації не призводить до повного припинення існування прав та обов'язків юридичної особи, що реорганізується [34, с.43].

А. Касьянова визначає реорганізацію юридичної особи процесом, під час якого відбувається повна або часткова заміна власників корпоративних прав господарського товариства, що реорганізується, зміна його організаційно-правової форми, а також ліквідація певних структурних підрозділів або створення

якихось нових на основі юридичної особи, що реорганізується, внаслідок чого її майно та права переходять до правонаступників [74, с. 40 -44].

Є.В Петров під реорганізацією розуміє припинення господарського товариства з переходом прав і обов'язків у порядку правонаступництва [53, с.84].

Крім того, він визначає реорганізацію як процес припинення юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення. Водночас, автор у своїй праці акцентує увагу на тому, що під час реорганізації, на відміну від ліквідації, діяльність господарського товариства, що припиняється триватиме далі, однак вже не в колишній (яка існувала до реорганізації), а в новій організаційно-правовій формі. Тобто, у разі реорганізації, не відбувається остаточного припинення діяльності господарського товариства, а лише припинення його функціонування в конкретній організаційно-правовій формі із заміною на нову [54, с. 111-113].

Таким чином, дослідивши погляди різних науковців, можна зробити висновок, що немає єдиного підходу до розуміння реорганізації, тому слід розглянути реорганізацію за характерними для неї ознаками.

На думку В. М. Кравчук, до ознак реорганізації слід віднести: універсальне правонаступництво; зміна складу учасників і обсягу належних їм корпоративних прав реорганізованої юридичної особи; відсутність правового зв'язку між реорганізованою юридичною особою та юридичними особами, створеними внаслідок реорганізації; відсутність зобов'язальних відносин між правонаступником і реорганізованою юридичною особою [44, с. 234].

На думку Мартишкина С. В. характерною ознакою, є те, що реорганізація пов'язана зі створенням нових та припиненням вже існуючих юридичних осіб. В результаті поділу, перетворення та злиття – створюється нова юридична особа та припиняється реорганізована, але в процесі приєднання передбачено тільки припинення юридичної особи, що приєднується до існуючої [49, с. 152]. Виділ суб'єкта господарювання передбачає створення нової юридичної особи і водночас продовжує існувати юридична особа з якої відбувся виділ [3].

Варто визначити, що важливу роль в процесі реорганізації відіграє правонаступництво. Статтею 104 ЦК України передбачено, що під час реорганізації юридичної особи усе її майно, обов'язки та права переходять до правонаступників. Тобто, правонаступництво регулює перехід усіх обов'язків та прав від юридичної особи, що реорганізується, до її правонаступників. Таке правонаступництво ще називають універсальним. Разом з тим, на думку більшості науковців, єдиною характерною ознакою всіх форм реорганізації є саме перехід майна, обов'язків та прав юридичних осіб, що перебувають у процесі реорганізації до їх правонаступників, у порядку універсального правонаступництва [33, с. 281]. Крім того, така риса, є головною відмінністю реорганізації від ліквідації, оскільки ліквідація передбачає припинення юридичної особи без правонаступництва.

Складно не погодитись із Сішук Л.В., яка виділяє ще одну ознаку, а саме зміну майнового становища правонаступника під час реорганізації [59, с. 157]. Це пов'язано з тим, що при проведенні реорганізації відбувається зменшення або збільшення статутного фонду, який переходить у порядку правонаступництва.

Як правило, до характерних рис реорганізації також відносять і зміну суб'єктивного складу реорганізованого суб'єкта господарювання.

Таким чином, варто відмітити, що за допомогою притаманних ознак реорганізації розкривається її сутність, яка дає змогу однозначно визначати реорганізацію як самостійний процес, що передбачає припинення або створення юридичної особи, під час якого відбувається перехід майна, обов'язків та прав від юридичної особи, що реорганізується до іншої або новоствореної юридичної особи в порядку правонаступництва.

Слід відмітити, що норми законодавства України, які регулюють процес реорганізації можуть застосовуватись щодо юридичних осіб, тобто суб'єктом реорганізації виступає тільки юридична особа.

З вищевикладеного можна зробити висновок про те, що під реорганізацією слід розуміти процес, що передбачає припинення або створення юридичної особи, під час якого відбувається перехід майна, обов'язків та прав від юридичної особи,

що реорганізується до іншої або новоствореної юридичної особи в порядку правонаступництва.

Чинне цивільне та господарське законодавство України виділяє такі форми реорганізації: приєднання, злиття, поділ, перетворення, які мають певні відмінності між собою.

На сьогоднішній день, в законодавстві відсутнє тлумачення кожної із форм реорганізації (окрім перетворення юридичної особи), то ж далі будемо надавати визначення та описувати їх виходячи з аналізу законодавчої бази та теоретичних поглядів науковців. Хоча до змін в ГК України, які відбулись 13 травня 2014 року, ст. 59 зазначеного кодексу була відображена сутність усіх форм реорганізації, але наразі в даній статті лише йде мова, що припинення суб'єкта господарювання здійснюється відповідно до закону, а саме Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», в якому зазначений порядок щодо проведення реорганізації.

Слід зазначити, що деякі науковці до форм реорганізації відносять виділ юридичної особи. Однак, цивільне законодавство не передбачає виділ як форму реорганізації юридичної особи, оскільки виділ є одним із способів створення юридичної особи, в процесі якого за розподільчим балансом відбувається перехід частини майна, обов'язків та прав до новоствореної юридичної особи [67]. При цьому, юридична особа, з якої був здійснений виділ не припиняє свою господарську діяльність, а тільки вносить відповідні зміни до своїх статутних документів. В законодавстві існує певна суперечливість, бо ПК України розглядає виділ як форму реорганізації. Так, в ст. 98 ПК України вказано, що реорганізація шляхом виділу (виділення) платників податків інших платників податків передбачає передачу частини майна платника податків, що реорганізується, до статутних фондів інших платників податків, які створюються власниками корпоративних прав платника податків, що реорганізується, та внаслідок якого не відбувається ліквідація платника податків, що реорганізується. Тому, на нашу думку, виділ суб'єкта господарювання слід також вважати однією із форм реорганізації.

Повертаючись до визначених цивільним законодавством форм реорганізації, розглянемо детальніше кожен із них:

1) приєднання – форма реорганізації, що передбачає приєднання та припинення однієї або декілька юридичних осіб до існуючої юридичної особи, та в результаті якого переходять всі активи та пасиви приєднаної юридичної особи до іншої – правонаступника [65, с.59];

2) злиття – спосіб припинення двох або більше юридичних осіб, права та обов'язки яких переходять до новоствореної юридичної особи [66, с.192];

3) поділ – це процес, в результаті якого юридична особа припиняє своє існування, а її майно, права та обов'язки переходять до нових юридичних осіб, що утворились на її базі [66, с.192];

4) перетворення юридичної особи – це зміна її організаційно-правової форми у результаті якої до нової юридичної особи переходять права, майно, обов'язки попередньої юридичної особи [3].

Обсяг прав та обов'язків, який переходить від реорганізованих суб'єктів до правонаступників, а також суб'єктний склад учасників правовідносин відрізняється в залежності від форми реорганізації.

У разі злиття декількох юридичних осіб вони повністю припиняють свою діяльність, а замість них створюється нова юридична особа, якій переходять всі права та обов'язки останніх.

А от при поділі на основі однієї юридичної особи, яка припиняє свою діяльність, утворюється дві або більше юридичних осіб. В даному випадку обсяг прав та обов'язків передається правонаступникам на підставі розподільчого балансу, у визначених ним обсягах.

Приєднання однієї або декількох юридичних осіб до іншої юридичної особи характеризується переходом усіх прав і обов'язків до останньої з одночасним припиненням діяльності перших.

Перетворення характеризується збереженням усього обсягу прав та обов'язків за однією юридичною особою разом зі збереженням її діяльності, однак зі зміною організаційно-правової форми.

Дещо іншою формою реорганізації є виділ, який врегульовано ст. 109 ЦК України. Так, за даною формою юридична особа продовжує свою діяльність, однак на підставі розподільчого балансу передає частину своїх прав та обов'язків іншій юридичній особі. Обсяг прав та обов'язків у цій переданій частині визначається саме розподільчим балансом.

В аспекті податку на прибуток досить цікавим є перехід від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток як складової прав і обов'язків, які переходять до правонаступника.

Державна фіскальна служба України, наприклад, в індивідуальній податковій консультації (далі - ПК) від 19.02.2019 №596/6/99-99-15-02-02-15/ПК [17] зазначає, що якщо підприємство внаслідок придбання його чистих активів іншим підприємством (покупцем) ліквідується, то, починаючи з дати придбання, покупець відображає в балансі активи та зобов'язання придбаного підприємства та будь-який гудвіл, що виникає в результаті придбання. З огляду на це, а також те, що ПК України не передбачено різниць, що надають право платнику при реорганізації здійснювати врахування об'єкта оподаткування приєднаного платника податку, фінансовий результат до оподаткування платника податку – правонаступника не зменшується на суму від'ємного значення об'єкта оподаткування, що обліковувалось у платника податку (платників податків), який (які) припиняється (припиняються) в процесі реорганізації шляхом приєднання, перетворення, злиття, на дату затвердження передавального акту.

Однак з такою позицією фіскального органу не погоджуються суди. Так, Вищий адміністративний суду України в своєму рішенні від 28.11.2017 року по справі № 806/713/17 [57] звернув увагу на наступне: у частині другій статті 107 ЦК України визначено, що після закінчення строку для пред'явлення вимог кредитором та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), який має містити положення про правонаступництво щодо майна, прав та обов'язків юридичної особи, що припиняється шляхом поділу, стосовно всіх її кредиторів та боржників,

включаючи зобов'язання, які оспорується сторонами. Під час судового розгляду встановлено, що рішеннями загальних зборів підприємств, які здійснювали реорганізацію, затверджено передавальний акт балансових рахунків, матеріальних цінностей, активів, власного капіталу та зобов'язань. За змістом указанного акту позивач у даній справі внаслідок реорганізації шляхом приєднання юридичної особи є правонаступником усього майна, майнових прав та обов'язків за цим актом припиненої юридичної особи. Отже, все майно, права та обов'язки на підставі вказаного вище передавального акту перейшли до правонаступника, тобто позивач прийняв на свій баланс всі активи та зобов'язання реорганізованої особи, у тому числі фінансовий результат та дебіторську заборгованість за рахунками, у томі числі з бюджетом.

Згодом ряд юридичних осіб оскаржували індивідуальні податкові консультації Державної фіскальної служби України, аналогічні до індивідуальної податкової консультації від 19.02.2019 №596/6/99-99-15-02-02-15/ПК та отримали позитивний результат.

Прикладом таких оскаржень є рішення Житомирського окружного адміністративного суду від 22.02.2018 у справі №806/303/18 [20] та ухвала Верховного Суду від 02.03.2018 у справі №804/410/17 [21], в яких також підтримано позицію, що все майно, права та обов'язки на підставі передавального акту переходить до правонаступника, у тому числі фінансовий результат та дебіторська заборгованість за рахунками, у томі числі з бюджетом.

Незважаючи на помилкову позицію фіскальних органів в цьому питанні, суди чітко тлумачать правову природу реорганізації та підтверджують, що від'ємне значення об'єкта оподаткування податком на прибуток є складовою прав та обов'язків переданих на підставі передавального акту правонаступнику.

Таким чином, фінансовий результат до оподаткування платника податку- правонаступника зменшується на суму від'ємного значення об'єкта оподаткування, що обліковувалось у платника податку (платників податків), який (які) припиняється (припиняються) в процесі реорганізації шляхом приєднання, перетворення, злиття, на дату затвердження передавального акту.

Отже, визначивши форми реорганізації, виникає наступне питання: як відбувається перехід майна, прав та обов'язки від реорганізованої особи до її правонаступників? Так, згідно з цивільним законодавством, припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання та перетворення передбачає складання передавального акту, а реорганізація в результаті поділу та виділу – розподільчого балансу [44]. Відповідно, у зазначених документах зазначають права, обов'язки та майно, які переходять до правонаступника. Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» визначено пакет документів, який необхідно подати державному реєстратору у визначений строк правонаступником і юридичною особою, що реорганізується, а також вимоги щодо оформлення таких документів та інформацію про сплату адміністративного збору для проведення певних дій державним реєстратором.

Відповідно до ЦК України рішення про проведення реорганізації юридичної особи приймається її учасниками чи уповноваженим органом, судом або органами державної влади.

Реорганізація юридичної особи шляхом приєднання, злиття, поділу та перетворення вважається завершеною з дати державної реєстрації припинення юридичної особи [8]. Реорганізація шляхом виділу вважається завершеною з дати державної реєстрації змін до відомостей в Єдиному державному реєстрі, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо її правонаступника [8].

На підставі вищевикладеного доходимо висновку про те, що наразі правове регулювання реорганізації юридичних осіб в Україні потребує удосконалення. Насамперед, за необхідне видається закріпити в законодавстві визначення поняття «реорганізація» та її форм, оскільки процес реорганізації відіграє важливу роль не тільки для теорії та практики але й суспільства в цілому.

1.2. Передумови та мотиви проведення реорганізації юридичної особи

Як доречно зауважують окремі науковці, реорганізація юридичних осіб полягає в перетворенні з метою покращення та/або адаптації до господарських, економічних, політичних процесів, що відбуваються в державі [42, с.29].

Метою реорганізації можуть бути на сьогодні економія витрат, вилучення збиткових видів діяльності, удосконалення організації виробництва, підвищення контролю за якістю продукції та витрачанням фінансових ресурсів, розробка нових видів продукції, пошук нових ринків збуту, підвищення кваліфікації персоналу, оптимізація оподаткування, залучення додаткового фінансування, списання/замороження заборгованості або її частки тощо [22, с.30].

Варто зазначити, що здійснення реорганізації керівником суб'єкта господарювання здебільшого направлене не на збереження самого підприємства, а на раціоналізацію виробництва та отримання прибутку, при цьому підприємство (установа, організація) може підлягати змінам організаційно-правової форми, в результаті чого можуть виникати новоутворені юридичні особи.

Мотиви реорганізації суттєво видозмінюються залежно від історичного проміжку часу, в якому вони відбуваються. Так, зокрема, в першу чергу реорганізація була викликана неефективною структурою власності господарюючих суб'єктів в колишньому СРСР і її збереженням після процедур приватизації. Новим власникам підприємств дісталися в спадок не лише основні засоби, а й «промисловий баласт», об'єкти соціальної сфери, нерухомість. Новим власникам довелося зіткнутися з внутрішньою організаційною структурою компаній, системою виробничих взаємозв'язків, що не піддаються логічному поясненню. Величезні відділи здійснювали однакові функції, сировину закупували за кілька тисяч кілометрів замість того, щоб ввозити його з сусіднього регіону. Для докорінної перебудови багатьох компаній були потрібні радикальні заходи, зокрема - реорганізація.

За час радянського минулого на території України створено й функціонувала велика кількість підприємств аграрного комплексу, важкої та

легкої промисловості, машинобудування, транспорту тощо. Місце створення, кількісний склад таких підприємств, асортимент продукції, що виготовлялась, визначались з урахуванням системи «народного господарства» всього союзу й виходячи з логістичних умов, що існували на той час.

Після проголошення незалежності нашої країни зазначені підприємства були відірвані від планової системи економіки, у зв'язку з чим виникла необхідність їх реорганізації або ліквідації. Це зумовлено, з одного боку, перевищенням пропозицій товару над попитом в одній сфері, з іншого боку, неможливістю самостійного існування підприємства-частини замкнутого циклу виробництва (наведені приклади є найтипівішими й не є виключними, стосуються більшою мірою державного сектору економіки).

За таких умов постала нагальна необхідність у реорганізації не просто окремих підприємств, а цілих галузей господарства. Проте, на жаль, значна кількість реорганізаційних процесів сьогодні не завершена, а в деяких галузях зазначені процеси навіть не розпочалися. Причин тому досить багато, починаючи з бюрократії та корупції й закінчуючи відсутністю прямих законодавчих норм, які б закріплювали строки проведення реорганізації. Попри такий стан справ у державному секторі економіки, приватний сектор зі здобуттям Україною незалежності лише виграв. Утворились і динамічно розвиваються підприємства в усіх сферах господарювання, на вітчизняний ринок заходять зарубіжні інвестори та іноземні компанії, що теж зумовлює необхідність у реорганізаційних процедурах [42, с.29-30].

В даний час цілі реорганізації видозмінилися: тепер все частіше цей процес здійснюється в зв'язку з переходом бізнесу компанії на якісно новий рівень, що вимагає відповідної зміни корпоративної структури суспільства.

В українських реаліях досить популярним інструментом реорганізації стало дроблення бізнесу шляхом поділу і виділу підприємств.

Поштовхом до запуску цього процесу послужили:

- зміни, внесені до ПК України з 01.01.15 р, в результаті яких частина підприємств на загальній системі оподаткування з річним доходом понад 20

млн.грн. (далі - високоприбуткові) зобов'язані коригувати (як правило у бік збільшення) об'єкт оподаткування податком на прибуток на різниці, передбачені п. 138-141 ПК України, а інша частина підприємств з річним доходом, що не перевищує 20 млнгрн. (далі - низькодохідні), можуть цього не робити;

- можливість робити розрахунок об'єкта оподаткування податком на прибуток на основі даних бухгалтерського обліку. Вміле застосування бухгалтерських стандартів дає можливість зменшувати об'єкт оподаткування практично на всі реальні витрати підприємства без будь-яких штучних коригувань податкової бази;

- наявність спрощеної системи оподаткування, концепція якої також підштовхує бізнес до дроблення.

Крім того, у сучасних умовах адаптації до нестабільного економічного середовища та виходу України на європейські ринки як повноцінного та повноправного гравця актуальним є створення стратегічних об'єднань підприємств, що дозволяє створити конкурентні переваги, диверсифікувати бізнес і збільшити частку ринку, скоротити витрати і вдосконалити бізнес-процеси [35, с.105].

Г.А. Єгорова вивчаючи мотивацію здійснення процесів злиття та поглинання, пропонує виділити три основні групи мотивів: внутрішні, зумовлені необхідністю пошуку нового напрямку свого подальшого розвитку; зовнішні, спричинені зміною бізнес-середовища; особисті інтереси менеджменту компаній [32, с.107-108].

Основними внутрішніми мотивами є прагнення отримати нові навички, вихід на нові ринки, доступ до нових продуктів та каналів дистрибуції, отримання синергетичного ефекту. Під синергетичним ефектом слід розуміти збільшення показників ефективності діяльності підприємства або додану вартість активів внаслідок об'єднання підприємств в єдину систему, де ефект від їх взаємодії перевищує суму ефектів діяльності кожного підприємства окремо. Синергетичний ефект може набувати різних видів залежно від цілей менеджменту компанії-покупця в процесі злиття-поглинання [32, с.107-108].

Варто, також, погодитись з думкою Г.А. Єгорової, яка доречно відмітила, що до зовнішніх мотивів укладання угод злиття-поглинання відноситься прагнення компанії максимально ефективно використати свої виробничі потужності, управлінські та інвестиційні ресурси в умовах змін зовнішнього середовища компанії, а саме: скорочення ринку, втрата ринкових позицій внаслідок зростання кількості конкурентів, зміцнення ринкових позицій стратегічних конкурентів, посилення конкуренції з боку іноземних виробників, розвиток та активне впровадження інноваційних технологій [32, с.107-108].

Мотиви, викликані особистими інтересами менеджерів компанії, як правило, проявляються в їх прагненні отримати певні фінансові або конкурентні вигоди від придбання компаній-конкурентів та встановлення контролю над ними. У більшості випадків злиття-поглинання, що зумовлені таким мотивом, є ворожими і рідко мають на меті досягнення економічної та фінансової ефективності [32, с.107-108].

Так, наприклад, що стосується укрупнень, то основними мотивами, що їх стимулюють є: досягнення ефекту синергізму, який зумовлюється: економією на витратах, що має місце при збільшенні масштабів виробництва; економією фінансових ресурсів; збільшенням частки на ринку; прагнення заволодіти ліцензіями, патентами, ноу-хау, які належать іншому підприємству; отримання надійного постачальника факторів виробництва; зменшення ступеня ризику при виході на нові ринки збуту та їх розширенні; зменшення кількості конкурентів; зменшення податкових платежів за рахунок придбання збиткового підприємства з цілями зменшення прибутку, що підлягає оподаткуванню; придбання активів за ціною, яка нижче за їх справедливую вартість; диверсифікація активів та діяльності з метою зменшення ризиків та підвищення потенціалу прибутковості діяльності. Напрямки реорганізації та їх форми укрупнення подрібнення перетворення злиття приєднання поглинання поділ виділ зміна організаційно-правової форми Напрямки реорганізації підприємства підприємства; попередження захоплення підприємства великими корпоративними «хижаками» та збереження контролю над підприємством; особисті мотиви вищої ланки керівництва тощо [37].

Мета злиття - укрупнити бізнес (в результаті складаються активи і пасиви балансів декількох підприємств). Підприємство, утворене шляхом злиття, бере під свій контроль і управління всі активи і зобов'язання перед клієнтами підприємств, які взяли участь у злитті.

Злиття як форму реорганізації юридичної особи доречно використовувати: наприклад, коли одне з підприємств - прибуткове, а інше - збиткове, а власник у них один, а значить, і податки сплачуються з однієї кишені. Або коли одне з підприємств є постачальником сировини для іншого підприємства. У цій ситуації злиття підприємств сприяє зниженню витрат і в кінцевому рахунку підвищує конкурентоспроможність бізнесу [37].

Приєднання вигідно використовувати: наприклад, якщо якесь підприємство володіє цінними активами, торговельними марками, ліцензіями. Після його приєднання до іншого підприємства (яке стає основним) ці активи і права дістаються основному підприємству в результаті придбання корпоративних прав.

На протипагу укрупненню можливе «подрібнення» підприємства, основними мотивами якого є: виділення підрозділів, які санаційно-спроможні для проведення їх фінансового оздоровлення; задоволення інтересів кількох інвесторів до одного диверсифікованого підприємства; при проведенні приватизації державних підприємств; створення інтегрованих корпоративних структур; при зловживанні монопольним становищем на ринку (може застосовуватися примусовий поділ) [38].

Першим способом дроблення бізнесу є поділ підприємств. Наприклад, одне підприємство поділяється на два нових. При цьому між новими підприємствами розподіляються активи і пасиви, а «батьківське» підприємство припиняє свою діяльність.

Другим способом дроблення є виділення підприємства. Це коли з старого підприємства виділяється нове, при цьому старе підприємство продовжує працювати поряд з новим.

Реорганізація може проходити як в добровільному, так і в примусовому порядку. Наприклад, добровільна реорганізація господарських товариств може проводитися але таких причин:

- необхідність підвищення ефективності управління: в ряді випадків для поліпшення якості управління компаній потрібно підвищити самостійність її структурних підрозділів, чого можна досягти, зокрема, шляхом виділення одного або кількох юридичних осіб. Подібний підхід зазвичай властивий диверсифікованим компаніям. У той же час окремі компанії набагато частіше схильні до укрупнення, які зазвичай здійснюються шляхом приєднання до них дочірніх товариств. Таким чином проявляється інша тенденція - створення єдиного господарського товариства з вертикальною ієрархічною структурою;

- придбання нових активів: компанія, яка має намір отримати доступ до активів стороннього суспільства, може провести реорганізацію, якщо вважає, що такий шлях буде менш ризиковим для досягнення мети, ніж покупка акцій або часткою участі (наприклад, у зв'язку з активністю міноритарних акціонерів);

- об'єднання активів компаній. Кінець 90-х рр. минулого століття був ознаменований гучними злиттями найбільших світових корпорацій. Необхідність подібних дій була обумовлена зміною ринкової кон'юнктури, в зв'язку з чим багато корпорацій встали перед вибором: або об'єднуватися з одним з конкурентів, або йти з бізнесу;

- підвищення інвестиційної привабливості компанії: в більшості випадків це характерно для великих організацій, що функціонують на конкурентних ринках і вступають в смугу бурхливого розвитку. Перед ними стоять два завдання: формування позитивної репутації і залучення сторонніх інвестицій. Успішне вирішення поставлених завдань призводить до підвищення капіталізації компанії, що йде на користь всім групам акціонерів, як колишнім, так і новим;

- вирішення проблеми міноритарних акціонерів. Як вже зазначалося вище, вітчизняна корпоративна практика знає приклади, коли реорганізація компанії проходить з єдиною метою - позбутися від неугодних міноритаріїв.

Іноді реорганізація може бути використана в якості додаткової процедури в ході встановлення корпоративного контролю (злиття і поглинання).

Необхідною передумовою реорганізації суб'єктів господарювання є відповідне рішення власників (чи інших уповноважених на це органів), яке приймається після детального економіко-правового обґрунтування доцільності такої операції.

Так, згідно позиції законодавця викладеній у ст. 106 ЦК України, злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюються за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, - за рішенням суду або відповідних органів державної влади [3].

Наприклад, добровільна реорганізація товариства здійснюється на підставі рішення його акціонерів (учасників) і проходить в будь-який з перерахованих вище форм.

Примусова реорганізація відбувається за рішенням уповноважених державних органів або за рішенням суду і може здійснюватися виключно у формі поділу або виділення.

Важко не погодитись з А. В. Кобзар, який слушно відмітив у своїй науковій праці, що для застосування корпоративного законодавства стосовно питань правового регулювання реорганізації, не менш важливе значення мають такі інтерпретаційні акти: Рекомендації Президії Вищого Господарського Суду України «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12.2007 № 04-5/14, Узагальнення практики розгляду судами корпоративних спорів та постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 № 13., оскільки перелічені акти покликані забезпечити не тільки правильне але й однакове застосування судами законодавства, а також формування єдиної судової практики у сфері корпоративних відносин, зокрема і з питань реорганізації юридичних осіб [41, с. 52-53]

У даному контексті варто зазначити, що здебільшого реорганізація господарських товариств відбувається в добровільному порядку. Водночас, законом може бути передбачено одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання.

Оскільки рішення про припинення юридичної особи має містити відомості про персональний склад комісії з припинення, тому наступною важливою передумовою реорганізації юридичної особи є створення відповідної комісії, затвердження її кількісного та персонального складу та призначення голови комісії з реорганізації [8].

Як приклад, можна навести рішення Чернігівської міської ради від 27 липня 2016 року, яким відповідно до статей 104-107 ЦК України, статті 59 ГК України, статті 16 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», на підставі пункту 30 частини 1 статті 26, частини 5 статті 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», з метою оптимізації діяльності закладів охорони здоров'я та підвищення ефективності використання бюджетних коштів було вирішено:

«... 1. Припинити юридичну особу ЛІКАРНЯ № 4 ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (юридична адреса: м. Чернігів, вул. Текстильників, 36, код ЄДРПОУ 02774154) шляхом реорганізації через приєднання до ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ЛІКАРНІ № 1 ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (юридична адреса: м. Чернігів, проспект Миру, 44, код ЄДРПОУ 02006596).

2. Обрати головою комісії з припинення ЛІКАРНІ № 4 ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (юридична адреса: м. Чернігів, вул. Текстильників, 36, код ЄДРПОУ 02774154) Стецькова Юрія Петровича (реєстраційний номер облікової картки платника податків 2576717191), головного лікаря лікарні № 4 Чернігівської міської ради.

3. Міському голові затвердити в установленому порядку кількісний та персональний склад комісії з припинення ЛІКАРНІ № 4 ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (юридична адреса: м. Чернігів, вул. Текстильників, 36, код ЄДРПОУ 02774154) (за винятком обраного голови).

4. Комісії з припинення до 01.12.2016 року закінчити проведення реорганізації та здійснити організаційно-правові заходи щодо припинення юридичної особи ЛІКАРНЯ № 4 ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ.

5. Встановити, що ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА ЛІКАРНЯ № 1 ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ є правонаступником усіх майнових і немайнових прав та юридичних обов'язків ЛІКАРНІ № 4 ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ... [56].

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» повідомлення про прийняте рішення власників (чи інших уповноважених на це органів) щодо реорганізації юридичної особи повинне бути опубліковане в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (надалі - ЄДР) і відповідно з дня такого опублікування повідомлення в ЄДР набирають чинність повноваження обраної комісії з припинення та її голови [8].

Далі комісією з припинення складається передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу або виділу). Передавальний акт - це документ, за яким усі майнові права і обов'язки, що приєднується, переходять до правонаступника [14].

Законодавство не містить вимоги щодо того, на яку дату необхідно скласти передавальний акт, проте відповідно до частини другої статті 107 ЦК України після закінчення строку для пред'явлення вимог кредитором та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт або розподільчий баланс, який має містити положення про правонаступництво щодо майна, прав та обов'язків юридичної особи, що припиняється, стосовно всіх її кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспорується сторонами.

Передавальний акт та розподільчий баланс затверджуються учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про її припинення, крім випадків, встановлених законом.

Одним із основних документів, який визначає права та обов'язки сторін у ході реорганізації і має забезпечувати оперативне її проведення та безперебійну роботу підприємств, є план реорганізації юридичної особи. Цей документ в обов'язковому порядку має регламентувати такі питання: призначення комісій (персонально) для проведення реорганізації у складі представників підприємств, що реорганізуються; повний перелік та обсяг активів і пасивів підприємств, що реорганізуються, які підлягають прийманню-передачі в обмін на корпоративні права правонаступника, а також строки та порядок оформлення такої передачі; перелік документів фінансового та інших видів обліку, не закінчених діловодством справ, бланків суворої звітності, архівів чи описів архівів, що підлягають прийманню-передачі, а також строки передачі; пропорції (коефіцієнти) обміну корпоративних прав реорганізованих підприємств на корпоративні права підприємств, які є їх правонаступниками, а також суми можливих доплат (чи компенсацій); строки обміну акцій (свідоцтв про внесення вкладу до статутного капіталу) акціонерів (учасників) підприємства, що реорганізується, на акції (свідоцтва про внесення вкладу до статутного капіталу) акціонерів (учасників) підприємства- правонаступника, порядок продажу акцій (часток) акціонерами (учасниками) та інші організаційні питання, пов'язані з формуванням статутного капіталу; права, які надаватимуться підприємством- правонаступником власникам корпоративних прав, інших цінних паперів та спеціальних прав, емітованих підприємствами, що припиняють свою діяльність у результаті реорганізації; економіко-правові наслідки реорганізаційних заходів для працівників підприємств, що реорганізуються [62].

Слід зауважити, що в деяких випадках при реорганізації слід попередньо отримати згоду державних органів. Необхідність такої згоди встановлена ст. 27 закону «Про банки і банківську діяльність», згідно з якою реорганізація за рішенням власників банку здійснюється за умови надання попереднього дозволу Національного банку України [6]. Іншим прикладом є необхідність погодження реорганізації, яка має ознаки концентрації, з Антимонопольним комітетом

України, передбачена п. 4 ч. 2 статті 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» [5].

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ РІЗНИХ ФОРМ РЕОРГАНІЗАЦІЇ

2.1. Особливості приєднання та злиття юридичної особи

Поняття «злиття» міститься у національному законодавстві у розумінні однієї з форм реорганізації юридичних осіб разом з іншою формою – «приєднанням», яке нерідко плутають із «поглинанням». Проте очевидно є невідповідність між законодавчо оформленими видами реорганізації та економічними процесами, закладеними в категоріях «злиття» і «приєднання». Так, ч. 1. ст. 104 ЦК України встановлює, що юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення), або в результаті ліквідації [3]. Проте ЦК України не визначає окремо кожен із зазначених способів, лише концентрується на регулюванні загальних принципів злиття, приєднання, поділу та перетворення юридичної особи.

ГК України передбачає злиття та приєднання серед способів припинення діяльності суб'єктів господарювання [29]. Певний час зміст злиття та приєднання визначався положеннями ст. 59 ГК України, однак вони вже втратили чинність.

Згідно зі статтею 83 Закону України «Про акціонерні товариства» злиттям акціонерних товариств визнається виникнення нового акціонерного товариства – правонаступника з передачею йому згідно з передавальними актами всього майна, всіх прав та обов'язків двох або більше акціонерних товариств одночасно з їх припиненням. Приєднанням же акціонерного товариства визнається припинення акціонерного товариства (кількох товариств) з передачею ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, прав та обов'язків іншому акціонерному товариству – правонаступнику [4].

Крім того, сьогодні визначення понять «злиття» та «приєднання» як форм реорганізації товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю закріплено у відповідному Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою

відповідальністю». Так, злиттям є створення нового господарського товариства – правонаступника з переданням йому всього майна, всіх прав та обов'язків декількох товариств, що припиняються внаслідок цього, а приєднанням є припинення одного або декількох товариств з переданням ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, всіх прав та обов'язків іншому господарському товариству – правонаступнику [11].

Як бачимо, положення ГК України та ЦК України та вищезазначених законів загалом відповідають одному підходу. Проте, варто зазначити, що у Податковому кодексі України даний підхід не витриманий. Згідно зі статтею 98 ПК України злиття платників податків трактується як передача майна платникам податків до статутних фондів інших платників податків, унаслідок чого відбувається ліквідація платника податків, який зливається з іншим. Тобто при розробці податкового законодавства було застосовано уже інший підхід, коли злиття та приєднання не виокремлюються як самостійні поняття. Схожий підхід пропонує європейське законодавство. Зокрема, законодавство Європейського Союзу також не диференціює категорій «злиття» та «приєднання». Натомість Директива Європейського Парламенту та Ради «Про окремі аспекти права товариств» № 2017/1132 від 14 червня 2017 року передбачає два види злиття:

1) злиття шляхом придбання (*merger by acquisition*) – означає процедуру, під час якої одне чи більше товариств припиняють діяльність без процедури ліквідації, та передають іншому товариству усі свої активи та пасиви;

2) злиття шляхом створення нового товариства (*merger by formation of new company*) – під яким розуміють форму реорганізації, у результаті якої декілька товариств припиняють своє існування без процедури ліквідації, та передають усі свої активи та пасиви до товариства, яке вони засновують [73].

Що стосується наукових напрацювань, то в науковій літературі існує декілька підходів щодо визначення понять «злиття» та «приєднання». Так, В.В. Сабадаш, Д. А. Гонтар вважають, що злиття – це економіко-організаційна процедура добровільного об'єднання економічних суб'єктів у створювану нову структуру з метою розширення масштабів економічної діяльності. Внаслідок такої

реорганізації утворюється нова юридична особа, якій передаються всі права, активи й обов'язки компаній, які об'єднуються. У більшості випадків термін «злиття» використовується при об'єднанні однакових за розміром компаній [58, с.129].

На думку А. О. Глебової злиття являє собою процес об'єднання двох або більше акціонерних товариств внаслідок чого з'являється нове товариство, якому передаються всі права і зобов'язання товариств, що об'єднуються з одночасним припиненням їх діяльності [28, с.102].

На думку юристів-практиків, у широкому розумінні злиття – це процес, результатом якого є формальний чи неформальний перехід контролю над компанією (компаніями) від однієї особи (групи осіб) до іншої особи (групи осіб). У вузькому розумінні злиття – це процес реорганізації, внаслідок якого до нової компанії переходять усі права та обов'язки однієї чи більше компаній, діяльність яких у результаті припиняється [57].

І. Я. Назарова вважає, що злиття – це об'єднання підприємств (шляхом створення нової юридичної особи або приєднання одного підприємства до іншого), в результаті якого власники (акціонери) підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків та вигод від об'єднання [50, с.551].

А. А. Колівшко визначає злиття юридичних осіб як об'єднання юридичних осіб шляхом утворення нової юридичної особи та переходу прав та обов'язків обох юридичних осіб до новоутвореної або шляхом передання майна, прав та обов'язків однієї юридичної особи іншій існуючій юридичній особі [43, с.75].

У праці І. Я. Максименко під злиттям розуміється процес об'єднання двох або більше компаній, в результаті чого утворюється нове підприємство [46, с.44].

О. В. Невмержицька злиття визначає як припинення діяльності двох або більше банків як юридичних осіб та передачу належних їм майна, коштів, прав та обов'язків до банку- правонаступника, який створюється у результаті злиття [51].

На думку Ю.В. Тюленєвої, «приєднання» – це тотожний термін до «поглинання», оскільки описує той самий процес; різниця полягає лише у змістовному забарвленні сутності цих трактувань, оскільки «поглинання» найчастіше асоціюється з недружнім приєднанням підприємств [63, с. 49]. А.О. Глебова визначає приєднання як процес об'єднання двох або декількох товариств, результатом якого є припинення здійснення одного або декількох акціонерних товариств з передачею всіх їх прав і обов'язків одному з товариств, що об'єднує [28, с.102]. На думку О. В. Невмержицької приєднання означає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків до іншого банку [51].

За словами Ю.М. Юркевича, головною відмінністю між злиттям та приєднанням як юридичними категоріями є те, що злиття на відміну від приєднання визнається способом і утворення, і припинення юридичних осіб, тоді як приєднання – лише способом припинення юридичних осіб [71, с. 63-64].

Дослідник трансформації бізнесу Ю.В. Іванов вважає, що злиття та приєднання підприємств об'єднуються єдиним поняттям – з'єднання підприємств. При цьому наголошується на юридичній протилежності цих двох процесів, оскільки злиття підприємств – це ситуація, за якої два чи кілька підприємств зупиняють свою діяльність з переданням своїх прав та обов'язків новоствореному підприємству і при цьому склад юридичних осіб повністю оновлюється. Натомість приєднання – це ситуація, за якої одне або кілька підприємств зупиняють свою діяльність з переданням усіх прав та обов'язків існуючому підприємству, при цьому склад юридичних осіб скорочується [38, с. 16].

Злиття як форма реорганізації має свої переваги та недоліки. До переваг можна віднести: можливість швидкого досягнення кращих результатів, можливість послаблення конкуренції, можливість швидкого придбання стратегічно важливих активів, в першу чергу нематеріальних, можливість виходу компанії на нові географічні ринки, можливість миттєвої покупки частки ринку, можливість придбання недооцінених активів, можливість отримання вже налагодженої збутової інфраструктури.

Водночас серед недоліків варто вказати таке: значні фінансові витрати, так як виплачуються, як правило, премії акціонерам і відхідні персоналу, великий ризик при неправильній оцінці компанії, ускладнюється процес інтеграції, якщо компанії діють в різних сферах, після закінчення угоди можуть виникати проблеми з персоналом компанії, яку купили, при транскордонному злитті можлива несумісність культур [46, с.45].

Залежно від характеру й організаційно-економічних особливостей об'єднання виділяють:

1) горизонтальне злиття при якому об'єднуються компанії однієї галузі, які виробляють подібні товари/послуги або проводять аналогічні виробничі процеси. При таких злиттях часто вдаються до примусових методів злиття та поглинання (далі – М&А) компаній (від «витіснення» з ринку до рейдерських захоплень);

2) вертикальне злиття за якого об'єднуються компанії різних галузей, але вони пов'язані єдиним технологічним процесом (наприклад, гірничодобувна, металургійна й будівельна компанії). Як і при горизонтальному злитті, поряд з юридично допустимими методами можуть використовуватися досить жорсткі методи М&А;

3) родові злиття: об'єднання фірм, які виробляють взаємозв'язані товари/послуги (наприклад, компанія з виробництва флеш-карт пам'яті об'єднується з фірмою з виробництва фотоапаратів). У цьому випадку жорсткі методи М&А використовуються рідше, ніж у попередніх випадках; конгломератне злиття: об'єднання або поглинання компаній різних галузей, не пов'язаних ніякою виробничою спільністю. Метою подібних злиттів може бути розширення продуктової лінії або завоювання нових ринків (наприклад, компанія-виробник приєднує торгову мережу для створення додаткових каналів реалізації продукції).

Залежно від ставлення керівництва фірм до злиття і від того, які методи М&А компаній використовуються в конкретному випадку, виділяють:

1) дружнє злиття, при якому угода підтримується керівництвом і акціонерами обох сторін;

2) вороже злиття, що проводиться проти бажання керівництва компанії, яку приєднують [58, с.129-130].

Технології, що застосовуються під час недружнього поглинання, можуть мати як явно незаконний характер, так і створювати видимість застосування законодавчих норм. До таких способів безпосередньо належать:

1) формування паралельних органів управління або незаконне проведення зборів акціонерів товариства й прийняття рішень, пов'язаних із заміною генерального директора й наглядової ради товариства, що поглинається, ухвалення рішення про схвалення значного правочину з відчуження об'єктів нерухомості або цінних паперів, що перебувають на балансі товариства; внесення змін в установчі документи товариства, яке поглинається. Так, для створення паралельних органів управління в товаристві «загарбники» проводять позачергові загальні збори акціонерів із порядком денним, що містить, як правило, питання про обрання нових органів управління товариства – генерального директора й (або) наглядової ради. Також під час обрання нових органів управління, особливо генерального директора, «загарбники» додатково направляють листи в банки, податкові органи, основним партнерам товариства, органів реєстрації, у яких повідомляють про зміну генерального директора, що, безсумнівно, призводить до дестабілізації діяльності товариства;

2) створення паралельних реєстрів акціонерів і здійснення інших маніпуляцій з ним, наприклад, коли реєстратор (за домовленістю із «загарбником») здійснює незаконне списання акцій з особового рахунку власника контрольного пакета, відкритого в реєстрі акціонерів;

3) перешкоджання акціонерів здійснити суб'єктивне корпоративне право, у т.ч. і правомочність на участь в управлінні товариством. Для перешкоджання акціонерів в здійсненні правомочності з голосування на загальних зборах, як правило, використовуються забезпечувальні способи, передбачені цивільним і господарським законодавством. Найбільше часто використовуваним забезпечувальним способом для блокування здійснення акціонером голосування є заборона йому голосувати певною кількістю належних йому акцій з окремих

питань порядку денного. Як правило, забезпечувальний спосіб супроводжується накладенням арешту на акції з метою недопущення можливості акціонерів передати акції іншому акціонеру або третій особі;

4) зменшення частки участі акціонерів у статутному капіталі акціонерного товариства. Сутність цього способу полягає в тому, що акціонерами ухвалюється рішення про випуск привілейованих акцій. Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» акціонерне товариство має статутний капітал, розділений на певну кількість акцій. Акціонер, який бере участь у загальних зборах, володіє певною кількістю голосів за принципом «одна акція – один голос». Привілейовані акції за загальним правилом право голосу не надають, за винятком випадків передбачених законом. Цим і користуються під час «розмивання» пакета акцій;

5) незаконне придбання прав на акції товариства. Для придбання прав на акції «загарбники» підробляють передавальне розпорядження або фальсифікують договір, на підставі якого акціонер начебто здійснив відчуження акцій на користь третьої особи («загарбника») з наступним списанням акцій з рахунку акціонера в реєстрі;

6) використання процедури банкрутства акціонерного товариства;

7) перешкоджання здійсненню діяльності акціонерного товариства;

8) підкуп генерального директора товариства міноритарним акціонером або зовнішнім інвестором із метою укладення правочинів із розпродажу найціннішого майна, відступлення прав, видачі гарантій і т. ін.;

9) судові оскарження рішень, дій органів управління товариства з метою застосування різних заборон. Завдання «загарбника» полягає не в тому, щоб вирішити спір по суті в органах судової влади, а в тому, щоб застосувати «необхідні» для «загарбника» забезпечувальні заходи. Такими діями є: оскарження дій генерального директора, що може викликати накладення арешту на пакет його акцій у товаристві; заперечування якого-небудь правочину, укладеного генеральним директором, за допомогою чого можна накласти арешт на активи товариства, банківські рахунки і т.д.;

10) створення напруженої дестабілізуючої ситуації в товаристві серед акціонерів із поширенням інформації про майбутнє його банкрутство, можливе поглинання товариства тощо. Зазначені дії є необхідними для впливу на зменшення вартості акцій товариства й здійснення їх скупки [35, с.103-104].

Існує також думка про те, що злиття компаній може бути трьох типів:

1) Злиття форм – це об'єднання, при якому компанії припиняють своє існування в якості автономних юридичних осіб та платників податків. Освічена шляхом злиття компанія бере під свій повний контроль і пряме управління всі активи і зобов'язання перед клієнтами компаній, які взяли участь у злитті компаній.

2) Злиття активів – це об'єднання компаній з передачею власниками компаній-учасниць в якості внеску до статутного капіталу прав контролю над своїми компаніями і збереженням діяльності, та організаційно-правової форми останніх, внеском в даному випадку можуть бути виключно права контролю над компанією.

3) Приєднання – це така форма об'єднання, при якій одна з компаній, що об'єднуються продовжує діяльність, а інші втрачають свою самостійність і припиняють існування в якості юридичних осіб. Поглинання компаній – це угода, що укладається з метою встановлення контролю над господарюючим суспільством і здійснювана шляхом придбання більше 30% статутного капіталу (акцій, часток, та ін.) [46, с.43-44]. Втім, такий підхід не відповідає нині чинному законодавству України, оскільки приєднання визнається типом злиття, а не окремою формою реорганізації, так як це передбачає законодавство.

Процес злиття юридичної особи можна поділити на чотири етапи:

Перший етап. Учасники кожної юридичної особи, що беруть участь у злитті, письмово повідомляють орган, що здійснює державну реєстрацію, про прийняття рішення про припинення юридичної особи (частина 1 статті 105 ЦК України). Вони зобов'язані повідомити про це протягом трьох робочих днів з дати прийняття рішення орган, що здійснює державну реєстрацію, який в свою чергу вносить відповідний запис до ЄДР.

Другий етап. Призначення комісії з припинення юридичної особи (з реорганізації) та голови цієї комісії учасниками юридичної особи, а також встановлення порядку і строку заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється. Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредитором та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт.

Третій етап. Проведення державної реєстрації новоутвореної юридичної особи. Для реєстрації потрібно подати такі документи (стаття 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань») державному реєстратору: заява про державну реєстрацію створення юридичної особи; примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення засновників; установчий документ юридичної особи; примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акта; документи для державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття; заява про обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість - за бажанням заявника [8].

Четвертий етап. Проведення державної реєстрації припинення юридичних осіб, які припиняються в результаті злиття. Злиття вважається завершеним з дати державної реєстрації припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті злиття. Документи, що подаються державному реєстратору: заява про державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її реорганізації; примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акта; довідка архівної установи про прийняття документів, що відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню [8].

Так, наприклад, відповідно до частини 1 статті 83 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонерне товариство може брати участь у злитті лише з іншим акціонерними товариствами. Порядок процедури злиття визначається частиною 6 статті 83 Закону України «Про акціонерні товариства». При злитті акціонерних товариств відбувається конвертація акцій товариств, що

припиняються внаслідок злиття в акції товариства- правонаступника та розміщуються серед його акціонерів [4].

Важливо зазначити, що у випадку наявності ознак концентрації, що передбачені статтями 22 та 24 Закону України «Про захист економічної конкуренції», таке злиття потребує дозволу Антимонопольного комітету України.

Процес приєднання так само можна поділити на чотири етапи. Перший та другий етап проходять так само, як і в процесі злиття.

Третій етап. Проведення державної реєстрації припинення юридичних осіб, які припиняються у результаті приєднання. Документи, що подаються (частина 13 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»): заява про державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її реорганізації; примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акта; довідка архівної установи про прийняття документів, що відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню; документи для державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі, визначені частиною 4 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Четвертий етап: внесення змін до відомостей в Єдиному державному реєстрі про юридичну особу, щодо правонаступництва юридичної особи, до якої приєднуються. Приєднання вважається завершеним з дати державної реєстрації цих змін. У випадку наявності ознак концентрації, що передбачені ст. ст. 22, 24 Закону України «Про захист економічної конкуренції» приєднання потребує дозволу Антимонопольного комітету України.

У випадку приєднання, наприклад, акціонерних товариств відбувається конвертація акцій товариств, що припиняються внаслідок приєднання в акції товариства- правонаступника та розміщуються серед його акціонерів. Порядок процедури приєднання аналогічний процедурі злиття.

У разі злиття чи приєднання передавальний акт повинен містити відомості про майно, права та обов'язки кожної юридичної особи, що припиняється, а також

вартість майна, прав і обов'язків юридичної особи- правонаступника. На основі передавального акту складається баланс правонаступника. Показники цього балансу визначаються шляхом сумування однорідних статей балансу припинених юридичних осіб. Передавальний акт підписується головою комісії з припинення юридичної особи і керівником виконавчого органу юридичної особи- правонаступника. Розподільчий баланс повинен містити відомості про розподіл майна, прав і обов'язків(статей балансу) між правонаступниками у вартісному вигляді (по сумі). На основі розподільчого балансу складається акт про розподіл окремих статей балансу між правонаступниками, в якому наводяться дані про конкретне майно, що передається кожному правонаступнику, найменування кредиторів та боржників, підстави виникнення зобов'язань. Передавальний акт та розподільчий баланс затверджуються учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про її припинення. Рішення приймається в загальному порядку. Передавальний акт у разі злиття або приєднання затверджується учасниками (загальними зборами учасників) усіх юридичних осіб, що беруть участь у припиненні (як тими, що припиняються, так і тими, які стають правонаступниками). Для розгляду питання про затвердження передавального акта можуть проводитися спільні засідання загальних зборів учасників [31, с.144].

2.2. Особливості поділу та виділу з юридичної особи

За ч. 1 ст. 109 ЦК України виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї чи кількох створюваних юридичних осіб [3].

В науковій літературі поняття поділу юридичної особи та виділу з юридичної особи на сьогодні залишається не розробленими. Є лише поодинокі міркування з даної проблеми. Так, наприклад, О.В. Невмержицька, яка розглядала питання реорганізації банку, вважає, що поділ означає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків у відповідних частинах до банків, які створюються внаслідок

реорганізації цього банку шляхом поділу [51]. Виділення, на думку О.В. Невмержицької, означає перетворення банку як юридичної особи та передачу певної частини належного йому майна, коштів, прав та обов'язків до банку, який створюється внаслідок реорганізації [51].

При реорганізації юридичної особи у формі виділу відбувається таке розщеплення юридичної особи, коли з її складу відокремлюється одна чи декілька юридичних осіб, а сама реорганізована юридична особа фактично продовжує своє існування й після завершення процесу реорганізації.

Виділ не підпадає під ознаки універсального правонаступництва. Адже при універсальному правонаступництві відбувається перехід у всій сукупності прав та обов'язків попередника правонаступнику, окрім тих, що тісно пов'язані з особистістю правопередника. Тобто виділ має свою специфіку, яка виявляється в тому, що у ході проведення процесу виділу юридична особа не припиняє свого існування. Однак при закінченні процесу виділу така юридична особа визнається (навіть на законодавчому рівні) реорганізованою, тобто *de jure* новою юридичною особою, при цьому риси нового суб'єкта права досить важко виявити. Крім того, якщо визнати, що виділена юридична особа не є тотожною юридичній особі, що існувала до виділу, стає досить складно провести межу між виділом та поділом. На наш погляд, суттєвою відмінністю виділу від поділу виступає механізм правонаступництва за окремими зобов'язаннями, в яких була юридична особа до реорганізації [25, с.54-55].

При реорганізації підприємства поділом усі його майнові права і обов'язки переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках (частинах) до кожного з нових суб'єктів господарювання, створених у результаті поділу. При цьому у разі виділення одного або декількох нових суб'єктів господарювання до кожного з них переходять за розподільчим балансом у відповідних частинах майнові права і обов'язки реорганізованого суб'єкта.

Згідно з п. 98.3 ст. 98 гл. 9 розд. II ПКУ України реорганізація платника податків виділення з його складу іншого платника податків або внесення частини майна платника податків до статутного капіталу іншого платника податків без

ліквідації платника податків, що реорганізується не тягне за собою розподілу грошових зобов'язань чи податкового боргу між таким платником податків та особами, утвореними у процесі його реорганізації, чи встановлення їх солідарної відповідальності за порушення податкового законодавства, крім випадків, коли за висновками органу ДПІ така реорганізація може призвести до неналежного погашення грошових зобов'язань чи податкового боргу платником податків, який реорганізовується. При цьому рішення про застосування солідарної або розподільної відповідальності за порушення податкового законодавства може бути прийняте органом ДПІ у тому випадку, якщо майно платника податків, що реорганізується, перебуває у податковій заставі на момент прийняття рішення про таку реорганізацію [2].

Створення господарського товариства із передачею йому згідно з розподільчим балансом частини майна прав та обов'язків господарського товариства, з якого здійснюється виділ, без припинення такого товариства. Не є видом припинення, тому що жодне товариство не припиняється.

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» процес виділу можна поділити на два етапи:

Перший етап: державна реєстрація юридичних осіб, утворених у результаті виділу. При державній реєстрації цих юридичних осіб подаються ті ж самі документи, що й подаються при реєстрації юридичної особи за загальним порядком, а також примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) розподільчого балансу [8].

Другий етап: державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в ЄДР, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника.

Виділ вважається завершеним з дати державної реєстрації змін до відомостей, що містяться у Єдиному державному реєстрі, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника. Для державної реєстрації рішення про виділ юридичної особи подається примірник оригіналу

(нотаріально засвідчена копія) рішення учасників або відповідного органу юридичної особи про виділ юридичної особи [8].

Щодо виділу, наприклад, акціонерних товариств, то відповідно до ч.1 ст. 86 Закону України «Про акціонерні товариства» з акціонерного товариства може виділитись тільки акціонерне товариство. Розміщення акцій товариства, що виділилося, здійснюється із збереженням співвідношення, що було між акціонерами у статутному капіталі товариства, з якого здійснено виділ (ч. 4 ст. 86 Закону України «Про акціонерні товариства») [4].

У разі поділу юридичних осіб здійснюється державна реєстрація новоутворених юридичних осіб та державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу. На етапі проведення державної реєстрації новоутворених юридичних осіб подається розподільчий баланс. Поділ вважається завершеним з дати державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу (ч. 6 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань») [8].

Як зазначалося уже вище, реорганізація може бути добровільною, тобто такою, про здійснення якої рішення приймає вищий орган юридичної особи та примусовою, яка здійснюється відповідно до рішення суду або відповідних органів державної влади (ч. 1 ст. 106 ЦК України) [3].

Відповідно до ч. 3 ст. 40 ГК України та ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції», таким органом є Антимонопольний комітет України [9]. Примусовий поділ юридичної особи є заходом відповідальності суб'єкта господарювання, що застосовується до нього у випадку порушення законодавства про захист економічної конкуренції, а саме зловживання монопольним становищем на ринку. Підстави для застосування такого виду відповідальності передбачені ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Слід зазначити, що законодавство не містить спеціального нормативного акту, яким би визначались особливості проведення примусового поділу суб'єктів господарювання за рішенням Антимонопольного комітету.

Згідно з ч. 1 ст. 105 ЦК України учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані негайно письмово повідомити про це орган, що здійснює державну реєстрацію, який вносить до єдиного державного реєстру відомості про те, що юридична особа перебуває у процесі припинення [3]. Орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, призначає комісію з припинення юридичної особи та встановлює порядок і строки припинення юридичної особи відповідно до ЦК України. Також ч. 3 ст. 107 ЦК України передбачено те, що розподільчий баланс затверджується органом, який прийняв рішення про припинення юридичної особи [3]. Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що у випадку примусового поділу, органом, який приймає рішення про реорганізацію юридичної особи, є Антимонопольний комітет України.

Важливим є те, що згідно з п.9 роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 12.09.1996 р. № 02-5/334 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із створенням, реорганізацією та ліквідацією підприємств»[16], прийняті Антимонопольним комітетом України чи його територіальними відділеннями постанови про примусовий поділ монопольних утворень є не рішеннями про реорганізацію цих утворень, а підставами для її здійснення на розсуд самого утворення за умови усунення його монопольного становища на ринку. У даному випадку органи Антимонопольного комітету розглядаються не як орган, який приймає рішення про припинення юридичної особи шляхом поділу, а як орган, що прийняв рішення, що є обов'язковим до виконання учасниками юридичної особи або уповноваженим ними органом. Тобто саме учасники суб'єкта господарювання або уповноважений ними орган примусово має приймати рішення про поділ юридичної особи та вчиняти інші дії у порядку, визначеному ЦК України [3], ГК України [29] тощо.

2.3. Особливості перетворення юридичної особи

Перетворення юридичної особи, як зазначено у ст. 108 ЦК України, - це зміна її організаційно-правової форми, у результаті чого до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи. Підприємство, що реорганізується, у разі такого перетворення не ліквідується, а просто змінює свою організаційно-правову форму [3].

У разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи. Перетворення юридичної особи здійснюють за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, – за рішенням відповідних органів державної влади.

Оскільки в результаті перетворення юридична особа припиняється, кредитор може вимагати від такої юридичної особи, що припиняється та виконання зобов'язань якої не забезпечено, або дострокового виконання зобов'язання, або забезпечення виконання зобов'язання, крім випадків, передбачених законом.

Відповідно до п. 6 Положення про Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України, затвердженого постановою КМУ від 22.01.96 р. № 118, у разі перетворення юридичної особи за правонаступником зберігається її ідентифікаційний код [12].

У разі перетворення після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт, який має містити положення про правонаступництво щодо майна, прав та обов'язків юридичної особи, що припиняється шляхом поділу, стосовно всіх її кредиторів і боржників, включаючи зобов'язання, які сторони оспорюють.

Передавальний акт затверджують учасники юридичної особи або орган, який ухвалив рішення про її припинення, крім випадків, установлених законом. Відсутність передавального акта є підставою для відмови у внесенні до Єдиного

державного реєстру запису про припинення юридичної особи та в державній реєстрації створюваних юридичних осіб – правонаступників.

Вимога щодо необхідності наявності виключно передавального акта у випадку перетворення наявна також в п. 12 ст. 15 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV [8]. При цьому зазначено, що передавальний акт у разі перетворення юридичної особи повинен відповідати вимогам, установленим законом.

Єдиним нормативним документом, який встановлює форму передавального акта, на сьогодні є постанова Національного банку «Про затвердження Положення про особливості реорганізації банку за рішенням його власників» від 27.06.2008 р. № 189, у додатку 5 якої наведено його зразок.

Оскільки інших нормативних документів, які б установлювали форму передавального акта не існує, на нашу думку, наведеною формою можна скористатися як єдиною, що відповідає чинному законодавству.

Відповідно до інформаційного листа Верховного господарського суду України «Про деякі питання реорганізації банків та розгляду справ у спорах, що виникають у виконанні господарських договорів» від 13.05.2013 р. № 01-06/796/2013 [13] передавальний акт складають на дату, визначену в плані реорганізації.

До передавального акта додають розшифрування активів, зобов'язань і капіталу, які передаються правонаступнику, у розрізі рахунків.

Перед складанням передавального акта в бухгалтерському обліку бажано сформулювати фінансовий результат: закрити рахунки обліку доходів і витрат. Якщо реорганізація відбувається в середині звітного фінансового року, то розподіляти прибуток, отриманий на момент ухвалення рішення про перетворення, або покривати збитки не обов'язково: сальдо за субрахунками 441 або 442 передають разом з активами та пасивами на баланс правонаступника.

Зміна організаційно-правової форми господарського товариства з його припиненням та передачею всього майна, прав і обов'язків юридичній особі –

правонаступнику згідно з передавальним актом. У разі перетворення юридичних осіб здійснюється державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється у результаті перетворення, та державна реєстрація новоутвореної юридичної особи. Перетворення вважається завершеним з дати державної реєстрації новоутвореної юридичної особи (п.5 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [8]).

Ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства» [4] передбачено, що акціонерне товариство може перетворитися або на інше господарське товариство, або на виробничий кооператив. У разі перетворення акціонерного товариства всі його акціонери (їх правонаступники), акції яких не були викуплені, стають засновниками (учасниками) підприємницького товариства – правонаступника. При перетворенні господарського товариства на акціонерне товариство відбувається емісія акцій. Важливо зазначити, що зміна типу акціонерного товариства з публічного на приватне – не є перетворенням.

Стаття 132 ЦК України передбачає, що повне товариство, у якому залишився один учасник, повинно протягом 6 місяців збільшити кількість учасників принаймні до 2 або перетворитися на інше господарське товариство (інакше може бути примусово ліквідоване за рішенням суду). Командитне товариство, в якому залишилися лише повні учасники, повинно перетворитися на повне товариство (інакше може бути примусово ліквідовано за рішенням суду)(ст.139 ЦК України).

Інколи на практиці перетворення асоціюється зі зміною назви юридичної особи. Однак, зміна назви не є ознакою чи передумовою для правонаступництва з огляду на відсутність нового учасника правових відносин, який може виникнути лише в разі реорганізації шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення. Її наслідком є лише перереєстрація нової назви.

Шляхом перетворення може здійснюватися роздержавлення. Перетворення підприємства як спосіб реорганізації означає перетворення однієї форми власності на іншу (наприклад, державної на колективну) і, відповідно, зміну організаційно-

правової форми підприємства. Даний спосіб реорганізації масово застосовується у процесах корпоратизації і приватизації майна державних підприємств [10].

Перетворення юридичної особи є способом її реорганізації, внаслідок якої існуюче підприємство припиняється, а майно, права та обов'язки переходять до правонаступника. Це означає, що під час перетворення, наприклад, державне або комунальне підприємство припиняє своє існування, а замість нього «народжується» інше підприємство, засноване на приватній власності його учасників. Внаслідок описаних процесів до нової юридичної особи переходить усе майно, всі права та обов'язки попередника [68, с.15-16].

Внаслідок реформування шляхом перетворення у статусі підприємства відбувається низка змін, зокрема: змінюється організаційно-правова форма підприємства; змінюється форма власності на майно; змінюється склад засновників підприємства.

Всі ці зміни потребують дотримання певної встановленої законом процедури.

Зважаючи на це, необхідно розуміти, як саме відбувається процес перетворення і які етапи він проходить відповідно до законодавства України.

Отже, можна виділити чотири етапи перетворення:

Перший етап. Прийняття рішення учасниками (засновниками) юридичної особи про реорганізацію шляхом перетворення, що має бути закріплене у протоколі або рішенні. Учасники письмово повідомляють орган, що здійснює державну реєстрацію, про прийняття рішення про припинення юридичної особи з метою внесення до ЄДР відповідного запису про прийняте рішення.

Другий етап. Призначення комісії з припинення юридичної особи (з реорганізації) та голови цієї комісії учасниками юридичної особи, а також встановлення порядку і строку заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється. Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт.

Третій етап. Проведення державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті перетворення, та державна реєстрація новоутвореної юридичної особи. Відповідно до частини 14 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» для реєстрації потрібно подати такі документи:

- заява про державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її реорганізації;
- примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акта;
- документи для державної реєстрації створення юридичної особи, визначені ч. 1 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

В юридичній літературі є точка зору, згідно з якою в окремих нормах ЦК України слід закріпити положення про неможливість перетворення установи в юридичну особу, метою діяльності якої є одержання прибутку [46, с. 16].

Дані питання у зв'язку з особливостями правового статусу установ як суб'єктів права підлягають, на нашу думку, детальному законодавчому врегулюванню.

У зв'язку з дослідженням можливості здійснення реорганізації непідприємницьких юридичних осіб шляхом перетворення у підприємницькі юридичні особи, наведемо такий приклад із судової практики. Так, розглянувши справу № 22/35–04–1091 за позовом громадської організації “Наташа” (м. Одеса) до Виконавчого комітету Одеської міської ради про зобов'язання провести перереєстрацію, господарський суд Одеської області рішенням від 08.04.2004 в задоволенні позову відмовив з тих підстав, що гаражно-будівельний кооператив не може бути правонаступником прав та обов'язків громадського формування, а реорганізація об'єднання громадян передбачає створення нового об'єднання, реєстрація якого відповідно до ст. 19 Закону України «Про об'єднання громадян» здійснюється в порядку, встановленому цим Законом. Постановою апеляційної інстанції від 24.05.2004 рішення місцевого суду скасовано, позов задоволений. Постанова мотивована тим, що статутом позивача передбачено, що припинення

діяльності організації може бути проведено шляхом її реорганізації чи ліквідації; реорганізація здійснюється за рішенням загальних зборів організації, що відповідає вимогам ст. 19 Закону України «Про об'єднання громадян», де зазначено, що реорганізація об'єднання громадян здійснюється відповідно до його статуту; реорганізація позивача не суперечить вимогам статтях 104, 108 ЦК України. Верховний господарський суд України постанову Одеського апеляційного господарського суду та рішення місцевого суду скасував, а справу направив на новий розгляд. Прийняте рішення Верховного господарського суду України мотивував тим, що суди попередніх інстанцій достеменно не з'ясували: поширюється чи ні на позивача дія Закону України «Про об'єднання громадян»; позивач має назву громадська організація, але судами не досліджені мета його створення, джерела надходження коштів, здійснення господарської та іншої комерційної діяльності.

Тому, у вирішенні поставлених питань необхідно виходити зі змісту статті 86 ЦК України, відповідно до якої непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Вищенаведене дає підстави для висновку, згідно з яким не всі непідприємницькі юридичні особи можуть бути перетворені у підприємницькі. Обґрунтованим є погляд І. Кучеренко, відповідно до якого дана процедура можлива лише у випадку, коли члени (учасники) непідприємницької юридичної особи мають певні майнові права, наприклад право на отримання майна у випадку ліквідації цих юридичних осіб чи право на пай у непідприємницьких кооперативах [45, с. 364]. При цьому, варто додати, що дана процедура є можливою за умови, якщо законом не заборонено окремим непідприємницьким юридичним особам та установам здійснювати підприємницьку діяльність.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами випускного кваліфікаційного дослідження, можна зробити наступні висновки:

1) З огляду на чинне законодавство України щодо питання реорганізації, в законодавстві існують певні прогалини і протиріччя, які на практиці викликають чимало питань та спірних моментів, як загальнотеоретичних так і практичних, що в результаті може призвести до істотних майнових втрат, порушення прав як самих юридичних осіб, що реорганізуються, так і їх учасників.

Отже, за результатами дослідження було встановлено, що законодавець не дає визначення реорганізації, а лише розглядає її як спосіб припинення юридичної особи.

Крім того, існує певна суперечливість правових норм ЦК України та ПК України, оскільки ЦК України визначає чотири форми реорганізації: приєднання, злиття, поділ та перетворення, які пов'язані з припиненням юридичної особи. Натомість ПК України зазначає, що реорганізація може відбуватися також шляхом виділу. Однак під час реорганізації шляхом виділу юридична особа, з якої виділяється нова юридична особа не припиняє своєї діяльності. Беручи це до уваги, а також проаналізувавши різні думки та підходи науковців, реорганізацію слід розглядати не тільки як один із способів припинення юридичної особи, а як процес, що передбачає припинення або створення юридичної особи, під час якого відбувається перехід майна, обов'язків та прав від юридичної особи, що реорганізується до її правонаступників в порядку визначеному законодавством. А до форм реорганізації варто віднести: приєднання, злиття, поділ, перетворення та виділ. Також, внаслідок реорганізації можуть утворюватися нові юридичні особи, зокрема при злитті, поділу чи виділу.

Тим паче, дослідження показали, що на практиці нерідко постає проблема у розумінні сутності форм реорганізації, що призводить до прийняття недоцільного рішення щодо проведення реорганізації у тій чи іншій формі, оскільки в законодавстві відсутнє тлумачення форм реорганізації, окрім виділу та перетворення юридичної особи.

Таким чином, удосконалення потребують норми, які стосуються форм реорганізації, також потребує законодавчого закріплення поняття «реорганізація». Зазначене сприятиме усуненню прогалин в чинному законодавстві щодо правового регулювання реорганізації.

В ході дослідження було виявлено притаманні ознаки реорганізації, а саме: суб'єктами реорганізації можуть бути лише юридичні особи; важливу роль в процесі реорганізації відіграє правонаступництво, оскільки регулює перехід майна, прав та обов'язків до правонаступників; під час реорганізації відбувається зміна складу учасників і обсягу належних їм корпоративних прав; при реорганізації відсутній правовий зв'язок між реорганізованою юридичною особою та її правонаступниками; відсутні зобов'язальні відносини між правонаступником і реорганізованою юридичною особою; змінюється майнове становище правонаступника під час реорганізації.

В роботі було встановлено, що процедура проведення реорганізації юридичної особи, в залежності від її форми проведення, супроводжується низкою обов'язкових дій з відповідною послідовністю, а також має певні особливості та відмінності. Тим паче, незважаючи на це, процедура реорганізації в чинному законодавстві описана лише в загальних рисах та визначає основні дії при проведенні реорганізації.

Крім того, на підставі проведених досліджень, також можна дійти до висновку, що чинне законодавство потребує кодифікації, оскільки положення, які регулюють процес реорганізації юридичної особи містять багато відсилочних норм, у зв'язку з чим, на практиці ускладняється процес оформлення реорганізації та виникає потреба у розгляді та вивченні чималої кількості нормативно-правових актів.

2) У дослідженні було виявлено, що основними мотивами проведення реорганізації можуть бути: економія витрат, вилучення збиткових видів діяльності, удосконалення організації виробництва, підвищення контролю за якістю продукції та витрачанням фінансових ресурсів, пошук нових ринків збуту, оптимізація оподаткування, залучення додаткового фінансування, тощо.

Однак, у сучасних умовах адаптації до нестабільного економічного середовища та виходу України на європейські ринки найбільш актуальним є створення стратегічних об'єднань підприємств шляхом реорганізації, що дозволяє створити конкурентні переваги, диверсифікувати бізнес і збільшити частку ринку, скоротити витрати і вдосконалити бізнес-процеси.

Крім того, на вітчизняний ринок заходять зарубіжні інвестори та іноземні компанії, що теж зумовлює необхідність у реорганізаційних процедурах.

Необхідною передумовою реорганізації суб'єктів господарювання (вnezалежності від форми її проведення) є відповідне рішення власників (чи інших уповноважених на це органів), яке приймається після детального економіко-правового обґрунтування доцільності такої операції.

Але, на практиці ефективність проведення реорганізації залежить у більшій мірі від того, наскільки правильно розуміють економічні, юридичні, податкові та інші аспекти реорганізації учасники (засновники) юридичної особи, що реорганізується, а також особи, які здійснюють та супроводжують процес реорганізації. Тому на сьогоднішній день, важливо удосконалити положення про реорганізацію, а саме розкрити сутність реорганізації та її форм в нормативно-правових актах.

До наступних передумов реорганізації юридичної особи слід віднести: створення та затвердження комісії з реорганізації, а також призначення голови такої комісії; опублікування повідомлення в ЄДР про прийняте рішення щодо реорганізації юридичної особи; складання передавального акту або розподільчого балансу, які затверджуються учасниками юридичної особи або органом, що прийняв рішення про її припинення.

Варто звернути увагу і на те, що реорганізація може бути як добровільною, тобто такою, про здійснення якої рішення приймає вищий орган юридичної особи так і примусовою - здійснюється відповідно до рішення суду або відповідних органів державної влади і може здійснюватися виключно у формі поділу або виділу.

3) В ході дослідження було встановлено, що злиття та приєднання підприємств об'єднуються єдиним поняттям – з'єднання підприємств. При цьому наголошується на юридичній протилежності цих двох процесів, оскільки приєднання – це форма реорганізація, що передбачає приєднання та припинення однієї або декілька юридичних осіб до існуючої юридичної особи, та в результаті чого переходять всі активи та пасиви приєднаної юридичної особи до іншої – правонаступника. Натомість, злиття юридичної особи слід розглядати як процес об'єднання двох або більше юридичних осіб, в результаті чого утворюється нова юридична особа - правонаступник до якого переходять усе майно, права та обов'язки декількох юридичних осіб, що припиняються внаслідок цього.

Варто зазначити, що у ПК України даний підхід не витриманий. Згідно зі статтею 98 ПК України злиття платників податків трактується як передача майна платникам податків до статутних фондів інших платників податків, унаслідок чого відбувається ліквідація платника податків, який зливається з іншим. Тобто при розробці податкового законодавства було застосовано уже інший підхід, коли злиття та приєднання не виокремлюються як самостійні поняття.

Слід відмітити, що на практиці злиття як форму реорганізації юридичної особи доречно використовувати: наприклад, коли одне з підприємств - прибуткове, а інше - збиткове, а власник у них один, а значить, і податки сплачуються з однієї кишені. Або коли одне з підприємств є постачальником сировини для іншого підприємства. У цій ситуації злиття підприємств сприяє зниженню витрат і в кінцевому рахунку підвищує конкурентоспроможність бізнесу.

А от приєднання вигідно використовувати: наприклад, якщо якесь підприємство володіє цінними активами, торговельними марками, ліцензіями. Після його приєднання до іншого підприємства (яке стає основним) ці активи і права дістаються основному підприємству в результаті придбання корпоративних прав.

4) В українських реаліях досить популярним інструментом реорганізації стало дроблення бізнесу шляхом поділу і виділу підприємств.

Виділ слід розглядати як перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї чи кількох новоутворених юридичних осіб. Виділ не підпадає під ознаки універсального правонаступництва. Адже при універсальному правонаступництві відбувається перехід у всій сукупності прав та обов'язків попередника наступникові, окрім тих, що тісно пов'язані з особистістю правопередника. Тобто виділ має свою специфіку, яка виявляється в тому, що у ході проведення процесу виділу юридична особа не припиняє свого існування.

На відміну від виділу, в процесі реорганізації поділом юридична особа припиняє своє існування, а її майно, права та обов'язки переходять у відповідних частках (частинах) до кожного з нових суб'єктів господарювання, створених у результаті поділу.

5) Перетворення юридичної особи, як зазначено у ст. 108 ЦК України, - це зміна її організаційно-правової форми, у результаті чого до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи.

Інколи на практиці перетворення асоціюється зі зміною назви юридичної особи. Однак, зміна назви не є ознакою чи передумовою для правонаступництва з огляду на відсутність нового учасника правових відносин, який виникає в разі реорганізації шляхом перетворення.

Крім того, дослідивши процес перетворення юридичної особи, можна дійти висновку, що у разі перетворення юридичних осіб здійснюється одночасно державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється у результаті перетворення, та державна реєстрація новоутвореної юридичної особи.

б) З урахуванням вищезазначеного та з метою удосконалення чинного законодавства України, вважаємо за доцільне наступні зміни законодавства:

- ЦК України доповнити ст. 104-1 «Реорганізація юридичної особи» та викласти її у наступній редакції: «Реорганізацією є процес припинення та/або створення юридичної особи, під час якого відбувається перехід майна, прав та обов'язків (в повному обсязі або частково) реорганізованої юридичної особи до її правонаступника (правонаступників) в порядку визначеному законом.

Реорганізація юридичної особи може здійснюватись шляхом злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення юридичної особи».

- ст. 59 ГК України «Припинення діяльності суб'єкта господарювання» викласти у наступній редакції:

«1. Припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його реорганізації (шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації.

2. У разі приєднання одного або декількох суб'єктів господарювання до іншого суб'єкта господарювання до останнього переходять всі права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання.

3. У разі перетворення одного суб'єкта господарювання в інший до новоутвореного суб'єкта господарювання переходять усі майнові права і обов'язки попереднього суб'єкта господарювання

4. У разі злиття суб'єктів господарювання всі їхні права та обов'язки переходять до новоутвореного внаслідок злиття суб'єкта господарювання.

5. У разі поділу суб'єкта господарювання всі його права та обов'язки переходять у відповідних частках до кожного з суб'єктів господарювання, які утворились внаслідок цього поділу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: Закон від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 24. 06.2019).
2. Податковий кодекс України: Закон від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 24. 06.2019).
3. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 року № 435-IV *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 24. 06. 2019).
4. Про акціонерні товариства: Закон від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 24. 06.2019).
5. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>(дата звернення:15. 07.2019).
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення:15. 07.2019).
7. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. Ст.682.
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 31 січня 2019 року № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 24. 06.2019).
9. Про захист економічної конкуренції: Закон від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 23. 06.2019).
10. Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації: Закон України від 24.12.2015 р. № 917-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 3. Ст. 34.

11. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (дата звернення: 23. 06.2019).

12. Положення про Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України: Постанова Кабінету міністрів України від 22.01.96 р. № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-96-п>. (дата звернення: 23. 06.2019).

13. Про деякі питання реорганізації банків та розгляду справ у спорах, що виникають у виконанні господарських договорів: Інформаційний лист Вищого Господарського суду України від 13.05.2013 р. № 01-06/796/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0796600-13> (дата звернення: 23. 06.2019).

14. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг № 47 від 10.02.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr047486-04> (дата звернення: 24. 06.2019).

15. Положення про особливості реорганізації банку за рішенням його власників: Постанова Правління Національного банку України від 27.06.2008 р. № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0845-08/ed20110729> (дата звернення: 24. 06.2019).

16. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із створенням, реорганізацією та ліквідацією підприємств: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 12.09.1996 р. URL: № 02-5/334 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_334800-96 (дата звернення: 24. 06.2019).

17. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Президії Вищого Господарського Суду України від 28.12.2007 № 04-5/14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_14600-07 (дата звернення: 25. 06.2019)

18. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Верховного Суду України від 24.10.2008 № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_14600-07 (дата звернення: 25. 06.2019)

19. Рішення Вищого адміністративного суду України від 28.11.2017 року по справі № 806/713/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 24.06.2019).
20. Рішення Житомирського окружного адміністративного суду від 22.02.2018 у справі №806/303/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 24.06.2019).
21. Ухвала Верховного Суду від 02.03.2018 у справі № 804/410/17. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/78977494?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_campaign=Verdictum_text&utm_content=jl01 (дата звернення: 24.06.2019).
22. Агапова О. И. Защита прав кредиторов при реорганизации юридических лиц: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2007. 182 с.
23. Бакунина Е. В. Совершенствование правового регулирования реорганизации хозяйственных: дис.... канд.юрид. наук :. Москва. 2005. 216 с.
24. Белей Є. Публічне правонаступництво органів державної влади. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. С. 60-63.
25. Валах В. В. Доктринальне та правозастосовче визначення підстав процесуального правонаступництва. *Право і суспільство*. 2015. №6. С. 53-57.
26. Височіна Л. В. Особливості проведення різних видів реорганізації підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту*. 2015. №12. Ч.1. С. 163-167.
27. Гвозд'їй В. Злиття і поглинання (М&А): правовий супровід, або що варто знати М&А юристу. *Юридична газета*. 2006. № 12 (72). 29 червня URL: <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/2428>. (дата звернення: 24.06.2019).
28. Глебова А. О. Теоретичні і практичні аспекти корпоративної реструктуризації вітчизняних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2012. №8. С. 98-102.
29. Господарське право України: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. Харків: Право, 2005. 384 с.

30. Дяченко С. В. Правове забезпечення припинення юридичної особи: автореф. дис. ... докт. юрид. наук за спеціальністю: 12.00.04 / Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2012. 252 с.
31. Дяченко С. В. Правові та організаційні наслідки здійснення заходів з реорганізації суб'єктів господарювання. *Європейські перспективи*. 2012. № 2. Ч.2. С. 141-145.
32. Єгорова Г. А. Злиття та поглинання в Україні: проблеми визначення дефініцій та основні мотиви укладання угод. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №6. Ч.1. С. 105-108.
33. Жеков Д. В. правонаступництво як елемент реорганізації юридичної особи. *Збірник наукових праць «Актуальні проблеми держави і права»*. 2014. № 74. С. 281 – 286.
34. Жеков Д. В. Поняття реорганізації юридичної особи: законодавчий та доктринальний підходи. *Часопис цивілістики*. 2014. №17. С. 41-45.
35. Жорнокуй Ю. М. Корпоративні злиття та поглинання як причина виникнення корпоративного конфлікту. *Право та інновації*. 2013. № 4. С. 101-114.
36. Жорнокуй Ю. М. Окремі питання договорів про реорганізацію юридичної особи. *Вісник ХНУВС*. 2016. №3. С. 195-204.
37. Зарудна Н. Я. Передумови проведення реорганізації підприємства та її наслідки для ведення обліку. URL: <http://dSPACE.tneu.edu.ua/bitstream/316497/14113/1/Zarudna-tezy.pdf> (дата звернення: 24. 06.2019).
38. Иванов Ю. В. Слияния, поглощения и разделение компаний: стратегия и тактика трансформации бизнеса. М.: Альпина Паблишер, 2001. 244 с.
39. Індивідуальна податкова консультація від 19.02.2019 р. N 596/6/99-99-15-02-02-15/ІПК. URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/IPK_07181.html (дата звернення: 24. 06.2019).
40. Кібенко О. Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2006. 526 с.

41. Кобзар А. В. Правова природа інтерпретаційних актів вищих судових органів України та їх значення у практиці застосування корпоративного законодавства з питань реорганізації юридичних осіб. *Наукові записки*. 2009. Том 90. С. 51 – 54.
42. Коверзнев М., Коверзнева Г. Правовий аспект реорганізації юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №6 . С. 26-31.
43. Колівошко А. А. Поняття «злиття» та «поглинання» в українському законодавстві. *Закарпатські правові читання: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (25-27 квітня 2014 року, м. Ужгород) / за заг. ред. В. І. Смоланки; відп. за вип. Я.В. Лазур, І.М. Полюжин*. Ужгород, 2014. Т.2. С. 72-77.
44. Кравчук В. М. Корпоративне право: науково-практичний коментар законодавства та судової практики. К.: Істина, 2008. 720 с.
45. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2004. 475 с.
46. Лещенко Д. С. Поняття, ознаки та призначення юридичних осіб як суб'єктів муніципально-правових відносин. URL:http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/nvdduvs/2010_2/Leshchenko.pdf (дата звернення: 24. 06.2019).
47. Лещенко Д. С. Правовий статус установ в цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Харків, 2005. 20 с.
48. Максименко І. Я. Злиття та поглинання як інструмент інноваційного розвитку: стан та перспективи в Україні. *Економічний вісник*. 2018. №2. С. 43-50.
49. Мартышкин С.В. Понятие и признаки реорганизации юридического лица: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. за спец. 12.00.03. Самара, 2000 г. 225 с.
50. Назарова І. Я. Методи об'єднання підприємств та їх вплив на систему обліку і звітності. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2017. №18. С. 550-555.

51. Невмержицька О. В. Обґрунтування системної реорганізації комерційних банків України. URL: http://vlp.com.ua/files/70_0.pdf (дата звернення: 15.07.2019)
52. Очерятіна І. І. Форми реорганізації як різновиду припинення господарських товариств. Актуальні проблеми цивільного та господарського права: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 07 жовтня 2016 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. С. 252-255.
53. Петров Є. В. До питання про форми реорганізації господарських товариств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. №24. Том 2. С. 82-85.
54. Петров Є. В. Окремі питання ліквідації юридичних осіб / Є. В. Петров // *Юрид. вісн. Повітр. і косм. право: Наук. пр. Нац. авіац. ун-ту*. - 2016. - № 4. - С. 109-115.
55. Пославська О. В. Реорганізація підприємства: сутність та організаційно-економічні передумови здійснення. <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6343/1/258.pdf> (дата звернення: 24.06.2019).
56. Проект Рішення Чернігівської міської ради «Про припинення юридичної особи шляхом реорганізації». URL: <http://www.chernigiv-rada.gov.ua/project/rada/9767>(дата звернення: 24.06.2019).
57. Процеси M&A в Україні. *Правовий тиждень*. №27. 2008. URL: www.legalweekly.com.ua/article/?uid=515 (дата звернення: 24.06.2019).
58. Сабадаш В. В., Гонтар Д. А. Ринки злитті і поглинання: стан, проблеми функціонування і тенденції розвитку. *Mechanism of Economic Regulation*. 2015. №4. С. 127-138.
59. Сіщук Л. В. Теоретико-методологічні підходи до розуміння поняття реорганізація. *Збірник наукових статей Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. 2013. № 33. С. 148–159.
60. Спасибо-Фатєєва І. Юридичні особи за цивільним кодексом України. *Право України*. 2014. №2. С. 70-79.

61. Суханов Е.А. Реорганизация акционерных обществ и других юридических лиц. *Хозяйство и право*. 1996. № 1. С. 148–152.
62. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. URL:<http://fingal.com.ua/content/view/309/54/1/2/> (дата звернення: 24. 06.2019).
63. Тюленєва Ю.В. Нормативно-правова база регулювання процесів злиття та поглинання підприємств України. *Бізнес Інформ*. 2013. № 9. С. 49-54.
64. Филипов В.Г. Понятия и признаки реорганизации коммерческих организаций как вида прекращения. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2012. № 6. С. 110 – 115.
65. Цивільне право України: навчальний посібник / за ред. Г.Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.
66. Цивільне право: підручник / за редакцією В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків: Право. 2011. 656 с.
67. Чиркин В. Е. Юридическое лицо публичного права. М.: Норма, 2009. 352 с.
68. Шикирява І.А. Поняття, ознаки та форми реорганізації юридичної особи. *Правове забезпечення підприємницької діяльності*. 2019. Ч.1 – С.190-196.
69. Юридичні аспекти реформування державних і комунальних ЗМІ. Методичні рекомендації. К., 2017. 186 с.
70. Юркевич Ю. М. Правове регулювання злиття юридичних осіб. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2008. №2. С.1-9.
71. Юркевич Ю. М. Проблеми правового регулювання перетворення юридичних осіб. URL: <http://radnuk.info/statti/227-gosp-pravo/15256-2011-01-22-23-18-25.html> (дата звернення: 15. 07. 2019).
72. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2009. 209 с.
73. Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law. URL:

<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/eba5bed3-5d59-11e7-954d-01aa75ed71a1/language-en/3> (дата звернення: 10. 07.2019).

74. Kasianova A. Corporate reorganizations: international experience. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 1. С. 37-48.